

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยเพื่อหนุนเสริม
วิชาประวัติศาสตร์ (ศิลปกรรม)

กลุ่มศิลปกรรมย่าน

โรงเรียนวัดสวนดอก

ผู้วิจัย

อาจารย์ สุรัชย์ จงจิตงาม

ภาควิชาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

หัวหน้าโครงการวิจัย

รองศาสตราจารย์สมโชติ อ๋องสกุล

ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

โครงการ การวิจัยและพัฒนาเครือข่ายในพื้นที่

เพื่อหนุนเสริมการเรียนรู้รายวิชาประวัติศาสตร์

ในระดับประถมศึกษาชั้นปีที่ 4-6 สถานศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่

พ.ศ.2554

วัดสวนดอก

วัดสวนดอก มีชื่อเดิมแต่ครั้งโบราณแรกสร้างว่า วัดบุปผาราม ปัจจุบันตั้งอยู่เลขที่ 139 ถนนสุเทพ ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ห่างจากประตูสวนดอก ไปทางทิศตะวันตกประมาณ 1 กิโลเมตร มีเนื้อที่ 35 ไร่ 2 งาน 44 ตารางวา สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย วัดสวนดอกสร้างขึ้น ในปี พ.ศ. 1914 โดยพญาเกือนา กษัตริย์ผู้ครองเมืองเชียงใหม่ เพื่อให้เป็นที่จำพรรษาของพระสุมนเถระ ที่ได้นำพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์จากสุโขทัยมายังเชียงใหม่ นอกจากนี้พญาเกือนายังทรงสร้าง เจดีย์ วิหาร อุโบสถ หอพระไตรปิฎก ภายในวัดสวนดอกอีกด้วย

ต่อมารัชสมัยพญาสามฝั่งแกนได้โปรดให้มีการขยายพระอุโบสถวัดสวนดอก เนื่องจากพื้นที่อุโบสถคับแคบ ไม่เพียงพอในการกระทำสังฆกรรมของพระภิกษุสงฆ์

ในรัชสมัยพระเมืองแก้ว ทรงโปรดให้มีการหล่อพระพุทธรูปขึ้นที่วัดสวนดอก เพื่อนำไปประดิษฐานภายในวัดพระสิงห์ แต่ไม่สามารถเคลื่อนย้ายเข้าเมืองได้ จึงทรงให้ประดิษฐานพระพุทธรูปนี้ ไว้ในบริเวณที่ปัจจุบันเป็นอุโบสถวัดสวนดอก พระพุทธรูปองค์นี้ คือ พระเจ้าแก้วดี เป็นพระพุทธรูปที่มีความงดงามทางด้านศิลปกรรมองค์หนึ่งของเมืองเชียงใหม่

ในสมัยต่อมา วัดสวนดอกก็ยังคงมีความเจริญรุ่งเรือง และเป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่พระพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์มาอย่างต่อเนื่อง วัดสวนดอกได้รับการอุปถัมภ์ทำนุบำรุงจากกษัตริย์เมืองเชียงใหม่มาทุกยุคทุกสมัย

ในช่วงที่บ้านเมืองเกิดความวุ่นวาย และตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่า กษัตริย์พม่าก็ยังคงทำนุบำรุงวัดสวนดอกดังเช่นแต่ครั้งโบราณ จนกระทั่งสมัยราชวงศ์เจ้าเจ็ดตนได้ฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ขึ้นอีกครั้งเมื่อราว 200 ปี ก่อน วัดสวนดอกซึ่งอยู่นอกเวียงเชียงใหม่ขาดการดูแลทำนุบำรุง ทำให้เกิดความชำรุดทรุดโทรมเป็นอย่างมาก กระทั่งถึงสมัยเจ้าแก้ววรัญญู พร้อมทั้งพระราชชายาเจ้าดารารัศมีพระราชชายาในรัชกาลที่ 5 ได้อาราธนานิมนต์ครูบาศรีวิชัย มาเป็นประธานบูรณะปฏิสังขรณ์วัดสวนดอก มีการก่อสร้างพระวิหารหลวงหลังปัจจุบัน เมื่อปี พ.ศ. 2474 มีการบูรณะซ่อมแซมพระเจดีย์ บูรณะกำแพงและซุ้มประตูโขง ในสมัยที่เชียงใหม่ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย ตามรูปแบบมณฑลเทศาภิบาลในรัชกาลที่ 5

ต่อมาได้ปรับเปลี่ยนเมืองเชียงใหม่ให้มียุทธฐานะเป็นจังหวัดเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. 2476 มีการปกครองโดยรัฐบาลกลาง มีการแต่งตั้งเจ้าอาวาสปกครองวัดต่างๆ วัดสวนดอกก็เช่นเดียวกัน เมื่อมีเจ้าอาวาสปกครองก็ได้รับการทำนุบำรุงเป็นอย่างดีมาโดยตลอด

นอกจากนี้ในด้านการเป็นแหล่งวิทยาการความรู้ ทางด้านพุทธศาสนา ก็เจริญควบคู่กันมาโดย

ตลอด กระทั่งปี พ.ศ. 2527 มีการเปิดสำนักเรียนพระปริยัติธรรม ทั้งแผนกธรรมและบาลี และเปิดวิทยาลัยสงฆ์ล้านนาขึ้นในปีเดียวกัน ต่อมาอีกหนึ่งปีได้เปลี่ยนฐานะเป็น มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์วิทยาเขตเชียงใหม่ เป็นที่ศึกษาเล่าเรียนแก่พระภิกษุ สามเณร เปิดสอนในระดับมัธยมศึกษา และในส่วนของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยฯ เปิดสอนตั้งแต่ระดับปริญญาตรีถึงปริญญาเอกในปัจจุบัน

วัดสวนดอกได้รับการยกย่องเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง จากกรมศาสนา พ.ศ. 2509 และได้รับการแต่งตั้งให้เป็นพระอารามหลวงชั้นตรีเมื่อปี พ.ศ. 2533 แสดงถึงความสำคัญและความเจริญรุ่งเรืองในการเป็นแหล่งวิทยาการเผยแผ่พระพุทธศาสนามาแต่ครั้งอดีตจนถึงปัจจุบัน

ประวัติความเป็นมา

จากหลักฐานศิลาจารึกวัดพระยืน จังหวัดลำพูน กล่าวถึง วัดสวนดอกหรือวัดบุปผาราม ว่าสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 1914 โดยพญากือนา กษัตริย์แห่งล้านนา พระองค์ทรงได้ทรงส่งคณะทูตจากเมืองเชียงใหม่ อันประกอบด้วย หมื่นเงินกอง ปะขาวสาย ปะขาวยอด ไปขอพระบรมราชานุญาตจากพญาลิไท กษัตริย์เมืองสุโขทัย เพื่อขออาราธนาอิมมนต์พระสุมนเถระ (อ่านว่า สุ-มะ-นะ-เถ-ระ) ให้มาเผยแผ่พระพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ในเมืองเชียงใหม่ ที่พระสุมนเถระเดินทางไปศึกษาเล่าเรียน มาจากเมืองเมาะตะมะในพม่า¹ ซึ่งพระสุมนเถระเป็นสงฆ์ที่ร่วมพระอุปัชฌาย์เดียวกับพระอานนท์ คือ พระอุทุมพรมหาสวามี

¹ สรัสวดี อ๋องสกุล. ประวัติศาสตร์ล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ 4. สำนักพิมพ์อมรินทร์. 2549 หน้า 104

ภาพถ่ายทางอากาศเวียงสวนดอก วัดสวนดอกจะอยู่กึ่งกลางเวียง

(ภาพ: <http://suebpong.rmutl.ac.th/conweb/images/suandork2486.jpg>)

พญากือนา ทรงพระราชทานพระราชอุทยานของพระองค์ ที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของเมืองเชียงใหม่ ให้สร้างเป็นวัดแก่พระสุมนเถระพระราชทานนามว่า วัดบุปผาราม เพื่อเป็นที่จำพรรษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในเมืองเชียงใหม่และเมืองใกล้เคียง นอกจากนั้นพระองค์ยังทรงพระราชทานเรือนหลวงของพระองค์ เพื่อนำมาสร้างเป็นพระวิหารหลวงภายในวัดสวนดอก ทรงโปรดให้สร้างอุโบสถหอพระมณฑิยธรรม (หอพระไตรปิฎก) และทรงโปรดให้สร้างพระเจดีย์ เพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุที่พระสุมนเถระค้นพบ ที่เมืองปางจาในอาณาจักรสุโขทัย²

ความสำคัญของวัดสวนดอกในสมัยพญากือนานั้น นับได้ว่า วัดสวนดอกเป็นวัดสำคัญประจำรัชกาลของพระองค์ ทรงแต่งตั้งพระสุมนเถระ ขึ้นเป็นพระสังฆราชประจำเมืองเชียงใหม่ มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ ที่พระสุมนเถระทรงไปศึกษาเล่าเรียนมาจากเมืองเมะตะมะ ซึ่ง

² บำเพ็ญ ะวิน, มุสตาสนล้านนาล้านนา, เอกสารร่วมสมโภชเชียงใหม่ 77 ปี, คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2539, หน้า 147

ปัจจุบันอยู่ในประเทศพม่า ต่อมากลับมาจำพรรษาในอาณาจักรสุโขทัยจนมีชื่อเสียง มีผู้คนเลื่อมใสศรัทธาเป็นจำนวนมาก และเมื่อท่านมาเป็นพระสังฆราชอยู่วัดสวนดอก เมืองเชียงใหม่ ได้เผยแพร่พระพุทธศาสนาออกไปอย่างกว้างขวาง ผู้คนพากันเรียกว่า นิกายลังกาวงศ์สำนักวัดบุปผาราม ในยุคนี้นี้พระพุทธศาสนา มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก เผยแพร่ไปสู่เมืองต่างๆ เช่น ลำพูน ลำปาง เชียงแสน เชียงราย พะเยา น่าน เชียงตุง สิบสองปันนา พระภิกษุจากเมืองเหล่านี้ เดินทางมาศึกษาเล่าเรียนพุทธศาสนาที่วัดสวนดอกเป็นจำนวนมาก³

ต่อมาในสมัยพญาสามฝั่งแกนขึ้นครองราชย์สมบัติในปี พ.ศ. 1944 ทรงเป็นกษัตริย์ผู้ทรงอุปถัมภ์พระสังฆราชถึง 4 รูป คือ พระมหาสุมนเถระ สังฆราชที่มีมาแต่ครั้งสมัยพญาแก้ว พระอัยกาของพญาสามฝั่งแกน พระมหากุมารกัสสปเถระ พระมหานันทะปัญญา และพระมหาพุทธคัมภีระ สิ่งก่อสร้างที่สร้างในสมัยพญาสามฝั่งแกนนั้น เมื่อครั้งพระมหานันทะปัญญา ทรงเป็นพระสังฆราช ได้มีการทำพิธีถอนสีมาและปลูกสีมาใหม่แทน และได้ขยายอุโบสถวัดสวนดอกให้กว้างกว่าเดิม ด้วยท่านพิจารณาแล้วเห็นว่า อุโบสถหลังเดิมนั้นคับแคบไม่พอกับการกระทำสังฆกรรม ในยุคนี้นี้วัดสวนดอกยังคงเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนา นิกายลังกาวงศ์ สำนักวัดบุปผาราม ในสมัยนี้วัดสวนดอกยังคงเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนา นิกายลังกาวงศ์ สำนักวัดบุปผาราม ควบคู่ไปกับนิกายสีหนุ หรือนิกายลังกาวงศ์ใหม่ สำนักวัดป่าแดง (รัตนมหาวิหาร) ที่เจริญรุ่งเรืองเช่นเดียวกัน มีการเขียนตำนานมูลศาสนาขึ้นที่นี่ ซึ่งเป็นหลักฐานเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ เรื่องหนึ่งของเมืองเชียงใหม่

ต่อมาสมัยพญาติโลกราช ผู้เป็นราชบุตรของพญาสามฝั่งแกน ขึ้นครองราชย์สมบัติเมืองเชียงใหม่ วัดสวนดอกยังคงเป็นที่จำพรรษาของพระสังฆราชเมืองเชียงใหม่เช่นเดิม จนถึงปี พ.ศ. 2018 พญาติโลกราชทรงอาราธนาอริยเมตไตรยพระมหานาคเสน แห่งวัดแสนฝาง มาเป็นอธิบดีปกครองสงฆ์ มีการสมมติถอนและปลูกสีมาใหม่ขึ้นอีกครั้ง ครั้นถึง พ.ศ. 2020 ทรงมีพระราชศรัทธาบูรณะปฏิสังขรณ์ และปิดทองเจดีย์วัดบุปผาราม⁴

ต่อมาสมัยพระยอดเชียงราย ขึ้นครองราชย์สมบัติเมืองเชียงใหม่ ได้ทรงอาราธนาอริยเมตไตรยพระมหาภูทกมญาณสาคร จากวัดหมื่นสารมาปกครองอยู่วัดบุปผาราม

ล่วงมาถึงปี พ.ศ. 2048 ในรัชสมัยพระเมืองแก้วพระองค์ทรงเป็นประธานหล่อพระพุทธรูปองค์ใหญ่ นามว่า พระเจ้าแก้วดี เป็นพระพุทธรูปที่มีความงดงาม และทรงคุณค่าทางด้านศิลปกรรมองค์หนึ่ง พระองค์มีพระประสงค์จะนำไปประดิษฐาน ไว้ในวิหารวัดพระสิงห์ แต่ไม่สามารถชักลากเข้าเมืองได้

³ สมหมาย เปรมจิตต์. ตำนานครุฑาศรีวิชัยแบบพิสดาร และ ตำนานวัดสวนดอก. เอกสารวิชาการร่วมสมโภช 700 ปี เชียง อันดันทที่ 4. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. โรงพิมพ์เมือง. 2537. หน้า 57

⁴ บำเพ็ญ ะวิน. มูลศาสนาตำนานล้านนา, หน้า 173

จึงประดิษฐานพระเจ้าแก้วใสไว้ในพระอุโบสถวัดบุญผดุงธรรมดาราจนปัจจุบัน⁵

ต่อมาสมัยพระเจ้าเมืองเกษเกล้าขึ้นครองราชย์ วัดสวนดอกก็ยังคงเป็นวัดสำคัญเช่นเดิม ทรงทำนุบำรุงวัดบุญผดุงธรรมดาราจนเช่นกษัตริย์องค์ก่อนๆ

สมัยพระเจ้าเมกุฏิวิสุทธิวงศ์ ซึ่งเป็นเจ้าฟ้าเมืองน่าน กษัตริย์องค์สุดท้ายในสมัยราชวงศ์มังราย ก่อนเสียเอกราชแก่พม่าได้ครองราชย์สมบัติ ตามหลักฐานเอกสารได้กล่าวถึง การอุปสมบทพระภิกษุหลายร้อยรูป ณ อุโบสถวัดบุญผดุงธรรมดารา โดยมิสังฆราชวัดบุญผดุงธรรมดาราเป็นประธาน

ต่อมาสมัยเมืองเชียงใหม่ตกเป็นเมืองขึ้นแก่พม่า ในปี พ.ศ. 2101 วัดสวนดอกในสมัยพม่าปกครองนั้น พระเจ้าสุทโธทรมหาราช รับสั่งให้นำเครื่องไทยทานเป็นอันมาก มาถวายพระธาตุยังเมืองเชียงใหม่ มีการบวชพระภิกษุจำนวนถึง 1,000 องค์ ที่วัดบุญผดุงธรรมดารา และที่วัดรัตนมหาวิหารหรือวัดป่าแดงหลวง⁶

จนถึง พ.ศ. 2347 อันเป็นสมัยที่เชียงใหม่ได้กอบกู้บ้านเมืองเชียงใหม่จนเป็นอิสระจากพม่า และอยู่ในฐานะเมืองประเทศราชของสยาม แห่งกรุงรัตนโกสินทร์⁷ โดยมีพระเจ้ากาวิละสุริวงศ์ แห่งราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน ขึ้นครองเมืองเชียงใหม่ ทรงแต่งตั้งสังฆราชา ครุฑาพระมหาราชครูมหาเถระจำพรรษาอยู่วัดบุญผดุงธรรมดาราตั้งมีมาแต่โบราณ

สมัยต่อมา ภายใต้การปกครองของกรุงรัตนโกสินทร์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่พระนามว่า เจ้าหลวงสุภักธา หรือเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น ได้รับพระราชทานเลื่อนยศเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 2366⁸ ทรงบูรณปฏิสังขรณ์หอมนเทียร ที่เก็บพระไตรปิฎกในวัดสวนดอก

ต่อมาในปี พ.ศ. 2369 พญาพุทธวงศ์ครองราชย์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2369-2389⁹ ได้ยกยอดฉัตรเจดีย์วัดบุญผดุงธรรมดารา

สมัยต่อมาเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ทรงรื้อหอประทับของพระเจ้าสุภักธาคำฝั้นพระอัยกา มาบูรณะซ่อมแซมวิหารวัดบุญผดุงธรรมดารา เจ้าอินทวิชยานนท์ขึ้นครองเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2412 โดยรัชกาลที่ 5 โปรดฯเกล้าตั้งเป็นเจ้านครเชียงใหม่¹⁰

ถึงปี พ.ศ. 2452 พระราชยาอาคารถิศา ในรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงมีการย้ายที่

⁵ แสง มนวิฑูร แปล. ชินกาลมาลีปกรณ์. กรมศิลปากร. 2509. หน้า 136

⁶ อุดม รุ่งเรืองศรี และคณะ. ตำนานวัดสวนดอก. เอกสารนาร่องลำดับที่ 32 ในโครงการ-ปัญญาสุวรรณกรรมล้านนา. 2550. หน้า 5

⁷ สรัสวดี อ๋องสกุล. ประวัติศาสตร์ล้านนา, หน้า 229

⁸ สรัสวดี อ๋องสกุล. ประวัติศาสตร์ล้านนา, หน้า 243

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 247

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 245

บรรจุน้ำของเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ พร้อมทั้งพระญาติพระวงศ์ ที่ตั้งอยู่ใกล้ฝั่งแม่น้ำปิง บริเวณตลาดวโรรสในปัจจุบันนี้ มาตั้งไว้ที่วัดบุปผารามมาจนกระทั่งทุกวันนี้

สมัยเจ้าแก้วนารัฐ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์สุดท้าย ครองเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 2454-2482 จากหลักการตำนานได้กล่าวถึง วัดบุปผาราม ว่าชาดเจ้าอาวาสปกครอง และชำระศฤงคารโศกเป็นอย่างมาก ยอดฉัตรเจดีย์หักพังเสียหาย พระวิหารถูกลมพายุพัด หักพังเสียหายอย่างหนัก ชุ่มประตู่และกำแพงก็ชำรุดทรุดโทรม¹¹

เจ้าแก้วนารัฐ พร้อมทั้งพระราชชายาदारารัศมี ได้อาราธนาหมื่นศรีวิชัยมาเป็นประธานในการบูรณะปฏิสังขรณ์ วัดบุปผารามครั้งใหญ่ที่สุด โดยมีศรัทธาชาวเชียงใหม่ทั้งเชื้อสายพม่า จีน และล้านนาช่วยบริจาคปัจจัยในการปฏิสังขรณ์มากมาย ดังมีจารึกเขียนด้วยอักษรไทย ภาษาไทย ที่เสาววิหาร คู่น้ำด้านซ้ายพระประธาน กล่าวถึง รายชื่อผู้บริจาคทุนทรัพย์ว่า เสด็จขึ้นนี้ ศรัทธาขุนและนาง กันชนะ นนท์ วันดี ถวายเป็นทานเมื่อวันศุกร์ ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4 เหนือ ตรงกับวันที่ 22 มกราคม พ.ศ. 2474 และที่ขื่อภายในวิหาร เขียนว่า ศรัทธา นายโอ้ง นางยอดเรือน ตานชื่อไว้เป็นอาณิสย์ไปข้างหน้า ในครั้งนี้มีการบูรณะเจดีย์ และสร้างวิหารหลวง เมื่อ พ.ศ. 2474 รวมทั้งการบูรณะกำแพง ชุ่มประตู่โขง จากนั้นศรัทธาวิชัยได้ให้ลูกศิษย์ของท่าน อยู่รักษาการเป็นเจ้าอาวาสวัดสวนดอกแทน

จนกระทั่งปี พ.ศ. 2485 เกิดสงครามโลกครั้งที่สอง วัดสวนดอกอยู่ย่านสนามบิน และเขตทหาร ผู้ดูแลรักษาวัดเกรงจะไม่ปลอดภัย จึงหลบหนีไปอยู่ที่อื่น ยอดฉัตรพระเจดีย์จึงถูกขโมยและสูญหายไป

ครั้นถึงปี พ.ศ. 2489 คณะสงฆ์และศรัทธาประชาชนทั้งหลาย ได้อาราธนาหมื่นพระครูสุคันธศีลมาเป็นเจ้าอาวาส พระครูและปะขาวปีได้สร้างยอดเจดีย์ขึ้นใส่ นอกจากนี้ท่านพระครูยังได้เป็นประธาน ในการก่อกำแพงแก้วล้อมรอบเจดีย์ มีคหบดีผู้มีกำลังทรัพย์ในภาคเหนือ ได้สร้างและบูรณะเจดีย์บริวารประจำทิศอีกสององค์อีกด้วย¹²

ต่อมาในปี พ.ศ. 2501 ได้มีโครงการขอเงินงบประมาณแผ่นดินในรัฐบาลกลาง เพื่อนำมาบูรณะอุโบสถพระเจ้าแก้วตื้อ อีกหนึ่งปีต่อมาจึงได้รับอนุมัติงบประมาณจากรัฐบาล และยังมีผู้มีจิตศรัทธาร่วมบริจาคเพิ่มเติมเป็นจำนวนมาก ซึ่งนำมาใช้ในการบูรณะอุโบสถพระเจ้าแก้วตื้อ และซ่อมแซมยอดพระเจดีย์ วัดสวนดอกในคราวเดียวกัน ในปี พ.ศ. 2508 มีการทำพิธียกยอดฉัตรพระเจดีย์วัดสวนดอก

ต่อมาในปี พ.ศ. 2526 พระครูศรีปริยัติยานุรักษ์ นามเดิมว่า ไผ่ ญาณวฑฺฒณี ได้มาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดสวนดอก ท่านได้ร่วมกับคณาจารย์ จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พร้อมทั้งคณะสงฆ์ ได้เปิด

¹¹ สมหมาย เปรมจิตต์. ตำนานครูบาศรีวิชัยแบบพิสดาร และ ตำนานวัดสวนดอก, หน้า 67

¹² พระเจริญ จรรย์สมบุญ. วัดสวนดอกพระอารามหลวง. ดาวคอมกราฟ. เชียงใหม่. 2539. หน้า 62

เป็นวิทยาลัยสงฆ์ล้านนา ขึ้นในวัดสวนดอก ในปี พ.ศ. 2527 ต่อมาในปี พ.ศ. 2528 ได้เปลี่ยนฐานะมาเป็น มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ วิทยาเขตเชียงใหม่

จนถึงปี พ.ศ. 2532 พระมหามรเวที (วรรณ เขมจารี) ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดสวนดอก มีการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดเพิ่มเติม กล่าวคือ มีการทาสีขาวกำแพงวัดทั้งหมด มีการบูรณะปฏิสังขรณ์เจดีย์องค์ใหญ่ พร้อมทั้งเจดีย์บริวารและทาสีขาว ทาสีทองที่ฐานชุกชีและเสาพระวิหารหลวง ปูหินอ่อนอุโบสถพระเจ้าแก้วคือ เมื่อปี พ.ศ. 2533

ได้มีการสร้างสำนักงานโรงเรียนบาลีสาธิตศึกษามหาจุฬาฯ และห้องสมุด เมื่อปี พ.ศ. 2533 วัดสวนดอกได้รับการพัฒนาในทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นในด้านอาคารสถานที่ การเป็นศูนย์กลางการศึกษาเล่าเรียนของพระภิกษุ สามเณร พระมหาวรรณ เขมจารี เจ้าอาวาสในขณะนั้นและคณะศรัทธาสาธุชน จึงเห็นสมควรรายงาน ขอยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง เมื่อปี พ.ศ. 2532 และได้รับพิจารณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกวัดสวนดอกขึ้นเป็นพระอารามหลวง ชั้นตรี ชนิดสามัญ เมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ. 2533¹³

มีการสร้างอาคารเรียนมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยฯ วิทยาเขตเชียงใหม่ (อาคาร 2) ขนาด 4 ชั้น เมื่อปี พ.ศ. 2538 มีการฉลองสมโภชเสนาสนะ ที่คณะศรัทธาสร้างขึ้น พร้อมกับการทำบุญเปิดป้ายอาคารเรียน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยฯ วันที่ 30 มีนาคม ถึง วันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2539 อีกด้วย¹⁴

สำหรับโบราณวัตถุและโบราณสถาน ภายในวัดสวนดอกที่สำคัญ ประกอบไปด้วย เจดีย์ประธานวัดสวนดอก วิหารหลวง อุโบสถพระเจ้าแก้วคือ กุฏิเจ้านายผู้ครองนครและราชสกุล ณ เชียงใหม่ กุฏิบรรจุอัฐิครูบาศรีวิชัย ชุ่มประตู่โขง เป็นต้น

¹³ ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องยกวัดราษฎร์เป็นพระอารามหลวง ลงนามโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเมื่อ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2533 ปัจจุบันใส่กรอบแขวนไว้ในอุโบสถพระเจ้าแก้วคือ วัดสวนดอก.

¹⁴ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ วิทยาเขตเชียงใหม่. วัดสวนดอกพระอารามหลวง อดีต-ปัจจุบัน. พิมพ์เนื่องในโอกาสได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ และทำบุญอายุฉลองครบ 6 รอบ พระอมรเวที. 2544. หน้า 40

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ วิทยาเขตเชียงใหม่

อาคารเรียนมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยฯ วิทยาเขตเชียงใหม่

ศิลปกรรมวัดสวนดอก

โบราณสถานและโบราณวัตถุ ภายในวัดสวนดอกที่มีคุณค่าทางด้านศิลปกรรม ประกอบไปด้วยกลุ่มเจดีย์ประธาน วิหารหลวง อุโบสถพระเจ้าแก้วดี๋ กุฏิบรรจ้อัฐิเจ้านายฝ่ายเหนือ และราชสกุล ณ เชียงใหม่ เจดีย์บรรจ้อัฐิครูบาศรีวิชัย และซุ้มประตูเป็นต้น เป็นโบราณสถานและโบราณวัตถุที่มีการ

ประดับตกแต่งลวดลายต่างๆ มาตั้งแต่สมัยแรกสร้าง มาจนถึงสมัยกรุงศรีวิชัยบูรณะปฏิสังขรณ์ ดังจะกล่าวในรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. กลุ่มเจดีย์ประธานวัดสวนดอก

เจดีย์ประธานเป็นเจดีย์ทรงระฆังพื้นเมืองล้านนา ที่มีลักษณะรูปแบบ ที่มีความสัมพันธ์กับเจดีย์ทรงระฆังแบบลังกา โดยผ่านมาทางแบบศิลปะพม่าสมัยเมืองพุกาม แต่องค์ประกอบในการประดับตกแต่งบางประการผสมผสานด้วยศิลปะแบบสุโขทัย เห็นได้จากการมีแผนผังแบบมีเจดีย์ประธานองค์ใหญ่ ตั้งอยู่ตรงกลางเป็นจุดศูนย์กลาง และมีเจดีย์บริวารรายล้อมอยู่ 7 องค์ อันเป็นผังที่ปรากฏและนิยมกันมาก่อนในศิลปะสุโขทัย เช่น ผังวัดมหาธาตุ สุโขทัย¹⁵ ซึ่งเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับหลักฐานว่าจากภาพถ่ายเก่าในอดีตก่อนการปฏิสังขรณ์นั้นในส่วนฐานของเจดีย์มีช้างยืนประดับอยู่ที่ฐาน คล้ายกับที่พบในเจดีย์ศิลปะสุโขทัย เช่น เจดีย์วัดช้างล้อม เมืองศรีสัชนาลัย ในศิลปะสุโขทัย และจากภาพถ่ายเส้นเจดีย์วัดสวนดอกในบันทึกของคาร์ล บอก (Carl Bock) นักธรรมชาติวิทยาชาวเยอรมัน ที่เดินทางมายังเชียงใหม่เมื่อวันที่ 11 มกราคม พ.ศ. 2424 ยังแสดงภาพถ่ายเส้นเจดีย์ที่ฐานมีรูปช้างเช่นกัน สอดคล้องกับหลักฐานภาพถ่ายเก่า ที่ยังคงเห็นรูปช้าง อีกทั้งยังจากภาพถ่ายเก่ายังเห็นเจดีย์บริวารใกล้เคียง กันเป็นเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ที่เป็นเจดีย์ที่ปรากฏเฉพาะในศิลปะสุโขทัย

ตามประวัติมีการกล่าวถึง เจดีย์วัดสวนดอกไว้ว่า สร้างโดยพญากือนา กษัตริย์ราชวงศ์มังราย แห่งเมืองเชียงใหม่ สร้างขึ้นในราวปี พ.ศ. 1914-1916 เพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุที่พระภิกษุชาวสุโขทัยชื่อว่า พระสุมนเถระ นำมายังเชียงใหม่ด้วย เมื่อครั้งพญากือนาส่งคณะทูตจากเมืองเชียงใหม่ ไปขออาราธนานิมนต์พระสุมนเถระ มาเผยแผ่พระพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ยังเมืองเชียงใหม่¹⁶

¹⁵ สันติ เล็กสุขุม, *หริภุญชัย-ล้านนา*, (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2538), หน้า 76, 78.

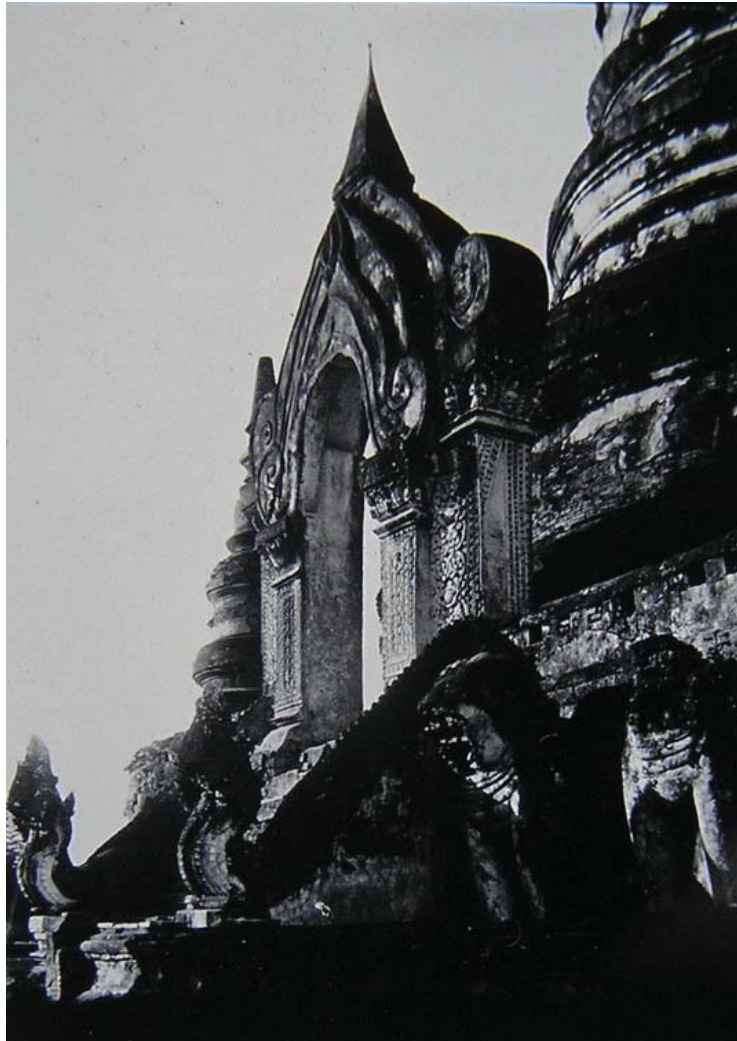
¹⁶ จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, *พระเจดีย์เมืองเชียงใหม่*, เชียงใหม่ : วรณารักษ์, 2541, หน้า 18.

กลุ่มเจดีย์ประธานวัดสวนดอกในปัจจุบัน มุมมองจากทิศใต้

กลุ่มเจดีย์ประธานวัดสวนดอกในสภาพก่อนการปฏิสังขรณ์โดยครูบาศรีวิชัย เมื่อ พ.ศ. 2474
ในด้านขวาของภาพแลเห็นเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์แบบศิลปะสุโขทัย (ภาพ: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

ภาพถ่ายฐานเจดีย์วัดสวนดอกก่อนการปฏิสังขรณ์ยังคงเห็นภาพข้างปูนปั้นที่ฐานเจดีย์
(ภาพ: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

ในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ได้กล่าวถึง ลักษณะของพระบรมธาตุว่า มีลักษณะรูปทรงคล้ายถั่วเขียว¹⁷ และต่อมาพระธาตุได้เกิดปาฏิหาริย์แยกออกเป็น 2 ส่วน ส่วนหนึ่งประดิษฐานไว้ในเจดีย์วัดสวนดอก อีกส่วนหนึ่งนำไปประดิษฐานไว้ในเจดีย์วัดพระธาตุคอกยสุเทพ

ส่วนประกอบของเจดีย์ประธานองค์ใหญ่วัดสวนดอกนั้น ประกอบไปด้วย ฐานชั้นแรก สร้างเป็นฐานประทักษิณสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ ฐานชั้นที่สอง เป็นฐานที่มีขนาดเล็กกว่าฐานชั้นแรก เป็นที่ตั้ง

¹⁷ สมหมาย เปรมจิตต์. ตำนานครุฑาศรีวิชัยแบบพิสดาร และ ตำนานวัดสวนดอก. เอกสารวิชาการร่วมสมโภช 700 ปี เชียง อันดับที่ 4, หน้า 57.

ของเจดีย์มูมทั้งสี่มุม ในฐานชั้นนี้ปรากฏว่ามีช้างยืนประดับอยู่ ซึ่งในปัจจุบันไม่ปรากฏอยู่แล้ว ถัดจากฐานช้างนี้ขึ้นไป สร้างเป็นฐานเชิงลักษณะกลมซ้อนชั้น ลดหลั่นขนาดกันขึ้นไป 3 ฐาน ต่อด้วยชุดฐานที่เรียกว่า ชุดฐานบัวลูกแก้วในทรงกลม ซ้อนกัน 3 ชุด จากนั้นสร้างเป็นองค์ระฆังทรงกลมขนาดใหญ่ ต่อขึ้นไปด้วยส่วนยอดของพระเจดีย์อันประกอบด้วย บัลลังก์ชุดฐานบัวในทรงสี่เหลี่ยมประดับประดาด้วยกระจกหลากสี เป็นลวดลายดอกไม้และลายเรขาคณิต

ชั้นถัดขึ้นไป เรียกว่า ก้านฉัตร ประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นปางลีลา ประดิษฐานโดยรอบก้านฉัตร ซึ่งพบการประดิษฐานพระพุทธรูปปางลีลาเช่นนี้ ในศิลปะสุโขทัยในตำแหน่งนี้เช่นเดียวกัน เช่นที่เจดีย์วัดช้างล้อม ศรีสัชนาลัย ถัดขึ้นไปเรียกว่า บัวฝาละมี ประดับส่วนนี้ด้วยแผ่นทองเหลือง

บัลลังก์เหนือองค์ระฆังประดับกระจกสี ถัดขึ้นไปเป็นก้านฉัตร และบัวฝาละมี
โดยบริเวณก้านฉัตรมีพระพุทธรูปปางลีลาอยู่โดยรอบ

ลักษณะกลมคล้ายร่ม ฐานเป็นลวดลายแล้วปิดทองคำเปลวอย่างสวยงาม ในปัจจุบันถูกซ่อมแซมขึ้น ครั้งหลังสุดพร้อมกับการหุ้มทองจังโกใหม่แล้วเสร็จ เมื่อ พ.ศ. 2549

ถัดขึ้นไปเรียกว่า ปล้องไฉน มีลักษณะเป็นปล้องกลม ซ้อนชั้นลดหลั่นเรียงกันขึ้นไป ต่อส่วนนี้ คือ ปลียอด และฉัตรที่ทำด้วยโลหะฐานเป็นลวดลายแล้วปิดทองคำเปลว ยอดฉัตรนี้สร้างขึ้นใหม่และมีพิธียกยอดฉัตรเมื่อปี พ.ศ. 2508 นอกจากนี้ มีจารึกด้วยอักษรไทยกลางที่องค์เจดีย์ด้านทิศตะวันออกกล่าวว่า พระเจดีย์วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ บวรณปฏิสังขรณ์หุ้มทองจังโก และปิดทองโดยประชาชนผู้มีจิตศรัทธา เมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2546-6 พฤษภาคม พ.ศ. 2549 และในเอกสารตำนานมูลศาสนา ตำนวนล้านนากล่าวถึง การตีทองเป็นจังโกใส่เจดีย์ เมื่อคราวสร้างครั้งแรกสมัยพญาแก้วอีกด้วย¹⁸

สำหรับเจดีย์บริวารที่สร้างขึ้นประจำทิศต่างๆ นั้น พบว่ามีขนาดเล็กกว่าเจดีย์ประธาน จากหลักฐานภาพถ่ายเก่า ก่อนการบูรณะปฏิสังขรณ์โดยครูบาศรีวิชัย พบว่า เจดีย์บริวารองค์หนึ่ง มีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงดอกบัวตูม ที่มีสร้างในเมืองสุโขทัย ซึ่งสภาพปัจจุบันถูกปฏิสังขรณ์ ให้เป็นเจดีย์ทรงระฆังตามแบบล้านนา ในสมัยครูบาศรีวิชัยบูรณะเมื่อ พ.ศ. 2474 หลักฐานจากภาพถ่ายเก่า จึงแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศิลปะสุโขทัย ที่เข้ามาในเชียงใหม่ แต่ภายหลังเมื่อครั้งครูบาศรีวิชัยบูรณะปฏิสังขรณ์ ได้สร้างเป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบพื้นเมืองล้านนาแทน ซึ่งเป็นแบบแผนของเจดีย์ทรงระฆัง ที่นิยมสร้างในสมัยหลังสุด และมีความต่อเนื่องมาจากเจดีย์ทรงระฆัง ที่มีพัฒนาการมาจากเจดีย์ทรงระฆังวัดสวนดอก ผสมผสานกับรูปแบบของเจดีย์ทรงปราสาท ที่พบในส่วนฐานเหนือชั้นประทักษิณนั้นสร้างเป็นฐานปัทม์ หรือฐานบัวทรงสี่เหลี่ยม มีการยกเก็จขึ้นๆ ต่อจากชั้นนี้สร้างในลักษณะรูปทรงของเจดีย์ทรงระฆังขนาดเล็กประกอบด้วยฐานเชิงกลม และชุดฐานบัวลูกแก้ว 3 ชุด องค์ระฆัง บัลลังก์ปล้องไฉนปลียอด และฉัตรสร้างตามลักษณะเจดีย์ประธานองค์ใหญ่ ในส่วนตั้งแต่ฐานเชิงกลม 3 ฐาน ขึ้นไปจนถึงยอดพระเจดีย์ นอกจากนี้มีการประดับกระຈກในส่วนท้องไม้ของชั้นฐานบัวเพิ่มเติม

สำหรับเจดีย์บริวารประจำทิศตะวันตก สร้างในรูปแบบที่แปลกแตกต่างออกไป กล่าวคือเป็นเจดีย์ที่มีซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปทั้ง 4 ด้าน ลักษณะคล้ายเจดีย์ทรงปราสาทมากกว่า ซึ่งประกอบไปด้วยฐานสี่เหลี่ยม ที่มีการสร้างซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปทั้ง 4 ทิศ ชั้นที่ 2 เป็นฐานสี่เหลี่ยมที่มีการสร้างแทนแก้ว ด้านบนซุ้มสร้างเป็นซุ้มเล็กๆ มีเจดีย์มุมองค์เล็กๆ ตั้งอยู่ทั้ง 4 มุม ต่อขึ้นไปด้วยชุดฐานบัวลูกแก้วทรงแปดเหลี่ยม ถัดขึ้นไปเป็นองค์ระฆัง ก้านฉัตรปล้องไฉน ปลียอดและฉัตรเช่นเดียวกัน

¹⁸ บำเพ็ญ ะวิน. มูลศาสนาล้านนา, หน้า 165.

ในขณะที่เจดีย์ทิศส่วนใหญ่ตามสภาพในปัจจุบันเป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนาที่มีการขีด
ชุดฐานให้สูงมากกว่าเจดีย์ทรงระฆังล้านนาโดยทั่วไป

เจดีย์บริวารด้านทิศใต้ เป็นเจดีย์ทรงระฆังล้านนาที่มีชุดฐานที่สูง และตัวองค์ระฆังที่เล็กมาก

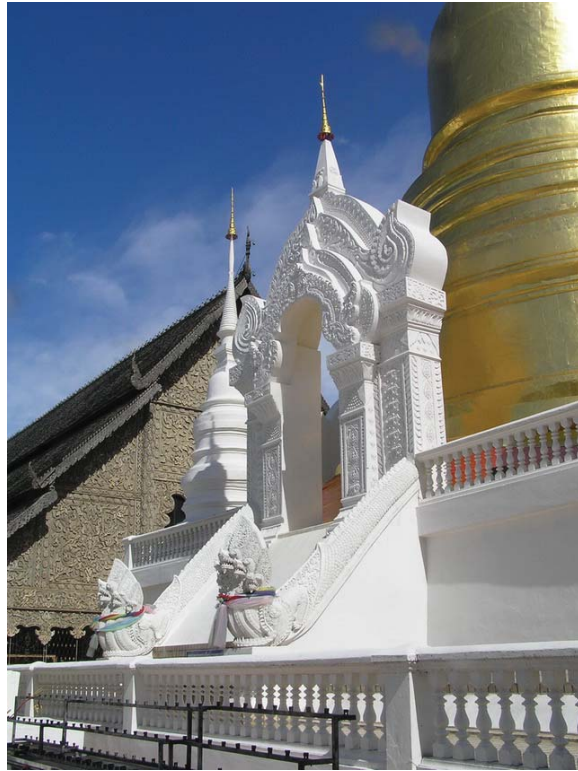
เจดีย์บริวารด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้

เจดีย์บริวารด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ

ลวดลายปูนปั้นประดับเจดีย์วัดสวนดอก

นอกเหนือจากปูนปั้นรูปพระสาวกปางลีลาที่อยู่บริเวณก้านฉัตรในตอนบนเจดีย์แล้ว เจดีย์วัดสวนดอกยังปรากฏ ลวดลายปูนปั้นประดับตกแต่งบนพญานาคห้าเศียร บริเวณบันไดทางขึ้นเจดีย์ประธาน วัดสวนดอกนั้น นับเป็นรูปแบบของบันไดนาค ที่สร้างตามคติแบบโบราณ คือนิยมสร้างในลักษณะมกรคายนาค เป็นลายปูนปั้นพญานาคตามแบบล้านนาที่สวยงามที่สุดแห่งหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ ประกอบด้วย การประดับตกแต่งเศียรพญานาคทั้ง 5 เศียร โดยเฉพาะองค์พญานาคองค์กลาง ที่มีขนาดใหญ่กว่าเศียรอื่นๆ ตกแต่งด้วยลายปูนปั้น ที่ปั้นเป็นลายดอกไม้บรรจุอยู่ในกรอบทรงสามเหลี่ยม ที่มีลักษณะกรอบคดโค้งซ้อนชั้นกันขึ้นไป การตกแต่งในส่วนนี้เรียกว่า ส่วนกระบังหน้า ด้านข้างของส่วนกระบังหน้า ตกแต่งด้วยปูนปั้นลายหน้ากระดาน กระหนก ลายก้านขดกระหนก ลายดอกไม้ไม่มีใบออกด้านข้างจำนวน 4 ใบ ระหว่างลายเหล่านี้ คั่นลายด้วยลายเม็ดกลม ที่ขนบด้านบนและด้านล่างด้วยเส้น หรือที่เรียกว่า เส้นลวด

ลวดลายประดับพญานาคห้าเศียรบริเวณเชิงบันไดทางขึ้นเจดีย์ประธานด้านทิศเหนือ

ปูนปั้นพญานาคห้าเศียรในด้านหน้า

ลวดลายประดับพญานาคห้าเศียร

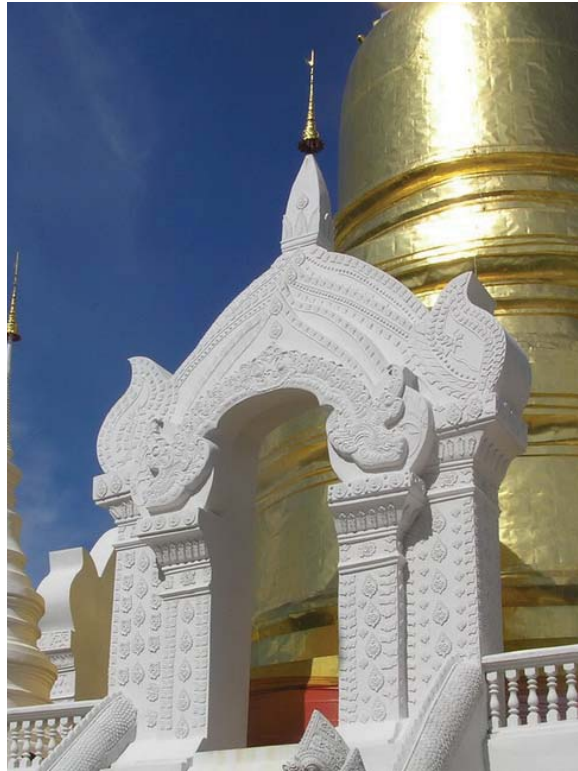
สำหรับลายที่ใช้ประดับตกแต่งบริเวณด้านบนเศียรของมกรที่อำปากคายพญานาคนั้น ประดิษฐ์เป็นลาย เครือเถาดอกไม้ใบไม้ โดยออกลายจากดอกที่มีลักษณะกลีบดอกกลม ตรงกึ่งกลางของลายมีเถาใบไม้ โค้งม้วนไปตามรูปทรงสามเหลี่ยม จนเต็มพื้นที่งดงามยิ่งนัก ลายปูนปั้นที่ใช้ตกแต่งลงบนมกรคายพญานาคห้าเศียรนี้ นับเป็นลายโบราณ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับงานปูนปั้น ที่มีมาแต่ครั้งศิลปะยุคทองของ ในพุทธศตวรรษที่ 20-21 ดังปรากฏตัวอย่างที่สอดคล้องสัมพันธ์กัน ไม่ว่าจะเป็นการประดิษฐ์ลวดลาย การประดับตกแต่งในตำแหน่งเดียวกัน การวางลวดลายในแบบที่คล้ายกัน ดังเช่น ลายปูนปั้นลายดอกไม้ใบไม้ ที่ใช้ตกแต่งพระเจดีย์วัดเจ็ดยอด ที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2020 ลวดลายปูนปั้นประดับเศียรนาคเก่า บริเวณบันไดทางขึ้นพระเจดีย์วัดอุโมงค์เถรจันทร์เชิงดอยสุเทพ ตลอดจนลวดลายปูนปั้นประดับเศียรพญานาค บันไดทางขึ้นพระเจดีย์วัดเจ็ดยอดหลวง รวมทั้งลวดลายปูนปั้นประดับพระเจดีย์วัดโลกโมฬี ซึ่งลวดลายปูนปั้นเหล่านี้มีอายุราว 400-500 ปี¹⁹

¹⁹ ดูเพิ่มใน สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, รายงานการวิจัยเรื่อง งานปูนปั้นล้านนาสมัยราชวงศ์มังรายและยุคที่เกี่ยวข้อง, (เชียงใหม่ : คณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2541), หน้า 69.

รายละเอียดของลวดลายปูนปั้นในส่วนของมกรคายนาค แสดงเกลายกระหนกแบบล้านนา และเห็นลายกระบังนาค ว่าประดับด้วยกลุ่มลายเครือเถาพันธุ์พฤกษาตามแบบศิลปะล้านนา

สำหรับลวดลายที่ประดับตกแต่ง ในส่วนของซุ้มประตูทั้ง 4 ด้านของเจดีย์นั้น เป็นลายรุ่นหลังที่มีการปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ พร้อมๆ กับการบูรณะเจดีย์ประธาน สร้างวิหารหลวงขึ้นใหม่โดยครูบาศรีวิชัยเป็นประธานในสมัยเจ้าแก้ววันรัฐ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์สุดท้าย ซึ่งมีลักษณะศิลปกรรมแบบล้านนา ที่ผสมผสานกับแบบศิลปรัตนโกสินทร์เป็นส่วนใหญ่ เช่น ลายหน้ากาล คายลำต้วนาค เป็นลายแบบหล่อพิมพ์สำเร็จ และที่เสาของซุ้มประตูยังตกแต่งด้วยลายที่มีการสร้างแม่พิมพ์ เพื่อหล่อลวดลายขึ้นมา สามารถสร้างลายที่ซ้ำๆ กันได้เป็นจำนวนมาก แล้วนำมาติดลงในพื้นที่ที่ต้องการตกแต่ง ที่พบเป็นลายเทพนม ลายจำพวกสัตว์ ลายเมฆ ลายประจายาม ซึ่งมีอิทธิพลของศิลปรัตนโกสินทร์ ผสมผสานอยู่มาก

ซุ้มโขงทางขึ้นเจดีย์ประธาน

ลวดลายประดับซุ้มโขงทางขึ้นเจดีย์ประธาน

2. วิหารหลวงวัดสวนดอก

วิหารหลวงวัดสวนดอกหลังปัจจุบันนี้ถูกสร้างขึ้นในบริเวณวิหารหลังเดิมที่หักพังไป โดยเจ้าแก้วนารัฐ พร้อมด้วยราชชาาเจ้าดารารัศมีพระราชชาา ในรัชกาลที่ 5 แห่งกรุง

รัตนโกสินทร์ ได้อาราธนานิมนต์ครูบาศรีวิชัยสงฆ์ผู้มีชื่อเสียงของล้านนา ที่มีผู้คนเลื่อมใสจำนวนมาก ท่านเจ้าพระยาอยู่วัดบ้านปาง อำเภอเถลิง จังหวัดลำพูน มาเป็นประธานในการก่อสร้าง และบูรณปฏิสังขรณ์วัดสวนดอก เมื่อ พ.ศ. 2474 มีผู้คนหลั่งไหลมาทำบุญ บ้างทำบุญด้วยทรัพย์สินเงินทอง บ้างทำบุญด้วย ปูน อิฐ หิน ทราช บ้างทำบุญด้วยกำลังกาย ด้วยการมาออกแรงกายช่วยสร้าง นับเป็นวิหารหลวง วิหารโถงขนาดใหญ่ที่สุดหลังหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ในยุคนั้นก็ว่าได้ ลักษณะของพระวิหารมีลักษณะแบบเปิดโล่ง คือ ไม่มีการสร้างฝาผนังแบบปิดทึบ มีเพียงการทำเป็นผนังที่สร้างด้วยปูน ทำเป็นลวดลายวงโค้งตกแต่งด้วยกลีบบดอก ย้อยลงมาจากส่วนหลังคาเล็กน้อย ในแบบลักษณะเดียวกับวิหารไม้แบบเปิดโล่ง แต่มีฝาย้อยปิดลงมาจากส่วนหลังคาลงมาเล็กน้อยเท่านั้น ซึ่งพบตัวอย่างของวิหารไม้โบราณในยุคพุทธศตวรรษที่ 22-24 แบบพื้นเมืองล้านนาที่สร้างด้วยเครื่องไม้ คือ วิหารพระพุทธรูปวัดพระธาตุลำปางหลวง วิหารวัดปงยางคก จังหวัดลำปาง เป็นต้น²⁰

วิหารวัดสวนดอกในขณะที่กำลังก่อสร้าง (ภาพ; หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

²⁰ วรดิษฐ์ บุษยสุรัตน์. วิหารไม้มีปางเอกในลำปาง. เมืองโบราณ, ปีที่ 23 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน) 2540.

วิหารหลวงวัดสวนดอกมুমองด้านทิศตะวันออก

วิหารหลวงวัดสวนดอกในด้านข้าง มุมมองจากทิศเหนือ

ด้านข้างวิหารหลวงวัดสวนดอกมุงมอมองจากทิศใต้ และเห็นถึงผนังวิหารที่เปิดโล่งในด้านข้าง

สำหรับวิหารวัดสวนดอก สร้างด้วยปูนซีเมนต์ ในช่วงพื้นและเสา รวมไปถึงบริเวณหน้าบันของวิหาร ที่ถูกสร้างด้วยปูนซีเมนต์²¹ โดยมีเครื่องบนส่วนของหลังคา เช่น ช่อ แป กลอน กั้นฝา ปากแฉ่ แฉ่แป ป้านลม ช่อฟ้า หางหงส์ ทำด้วยไม้ และในส่วนของโครงสร้างภายในที่ใช้รับน้ำหนักส่วนหลังคาวิหารภายใน ยังคงใช้โครงสร้างแบบมั่วต่างใหม่ ซึ่งเป็นลักษณะโครงสร้างเสาและคาน ที่ทำด้วยไม้ของล้านนามาแต่โบราณ นับเป็นการผสมผสานระหว่างสมัยโบราณและสมัยใหม่ ได้อย่างลงตัวแบบหนึ่ง

เสา และคานในวิหาร เป็นเสาและคานที่ทำจากปูนมิใช่เสา และคานที่ทำจากไม้

²¹ สมหมาย เปรมจิตต์. ตำนานครูบาศรีวิชัยแบบพิสดาร และ ตำนานวัดสวนดอก. หน้า 68-69

โครงสร้างหลักภายในอาคารเป็นโครงสร้างจากปูน โดยส่วนซื่อและคานรองรับขนาดเล็กยังคงใช้ไม้

โครงสร้างภายในเห็นถึงผนังที่เปิดโล่งโดยตลอด

โครงสร้างเหนือคานปูน ยังคงใช้ชุดเสา คานที่ทำจากไม้ ส่วนแผงหน้าบันมองจากด้านในเห็นได้ว่าเป็นแผงปูน

ลักษณะหน้าบัน หรือที่เรียกกันว่า หน้าแหวน ทั้งด้านหน้าและด้านหลังของวิหารวัดสวนดอกนั้น สร้างขึ้นด้วยผนังปูนเป็นแผ่นหนาที่ขนาดใหญ่ ปิดช่วงบนของเสาคู่หน้าสุดและเสาคู่ท้ายสุดของวิหาร ตลอดจนหน้าบันปีกนก คือ หน้าบันที่ปิดช่องสามเหลี่ยมของเสาที่รับหลังคาปีกนกทั้งสองข้าง นับเป็นการใช้วัสดุสมัยใหม่ ในการก่อสร้างแทนการสร้างแบบเดิมที่มีมาแต่โบราณ กล่าวคือ แบบโบราณจะยังคงใช้ระบบโครงสร้างไม้ต่างใหม่ในบริเวณเดียวกันนี้ แต่มีการปิดด้วยไม้ฝากระดานให้เป็นแผงแล้วประดับตกแต่งลวดลายต่างๆ ลงบนส่วนหน้าบันไม้นี้

หน้าบันวัดสวนดอกด้านทิศตะวันออก

รายละเอียดในส่วนของลวดลาย ที่ใช้ประดับตกแต่งหน้าบันทั้งด้านหน้าและด้านหลังของวิหารวัดสวนดอกนั้น ประกอบไปด้วย ลวดลายที่ตกแต่งลงบนพื้นที่หน้าบัน ในส่วนที่ปิดช่วงเสา

คูกลาง ประกอบด้วย ลายเทพนมก้านขด โดยปั้นรูปเทพนมอยู่ตรงบริเวณกึ่งกลางลาย แล้วออกลายก้านขดจากเทพนมไปด้านข้าง จนเต็มพื้นที่สามเหลี่ยมได้หลังคาลงมา ประดับด้านข้างด้านลาย แถวกระหนกเรียงกันลงมาด้านข้าง

ส่วนบนของหน้าบ้านในตอนกลางเป็นลายเทพนม

ลายปูนปั้นในส่วนใต้ของหน้าบ้านเป็นลายเทพนมก้านขดเถาลายกระหนก

ปูนปั้นหน้าบ้านปึกนกเป็นลายกระหนก

รายละเอียดของลายหน้าบ้านปึกนกเป็นลายเครือเถากระหนกที่สัมพันธ์กับแบบลวดลายในศิลปะรัตนโกสินทร์

ลายปูนปั้นรูปเสือ อันเป็นลายประจำปีเกิดของครุบาศรีวิชัย ประฐานในการปฏิสังขรณ์วิหาร

ถัดลงมาตกแต่งด้วยลายรูปสัตว์ ออกก้านขดโดยรอบเช่นเดียวกัน โดยรูปสัตว์ คือ รูปเสือ ซึ่งเป็นสัตว์ประจำปีเกิดของครุบาศรีวิชัย เพื่อเป็นการแสดงมุทิตาจิตต่อครุบาศรีวิชัยผู้เป็นประธานในการสร้างนั่นเอง ลายรูปเสือนี้นี้จะปั้นอยู่ตรงกึ่งกลางของลาย เป็นที่ออกลายก้านขด ไปจนเต็มพื้นที่รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ซึ่งเป็นการใช้ลายปีเป้ง หรือปีนักษัตรนั้น เป็นคติใหม่ในด้านนาที่พบว่ามีอายุไม่เก่าไปกว่าสมัยราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน ถัดลงมาเป็นพื้นที่สี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดใหญ่ กึ่งกลางของพื้นที่สร้างเป็นลายเทพนมออกลายก้านขดโดยรอบ ด้านข้างทั้งด้านซ้ายและด้านขวาของเทพนม มีการสร้างลายรูปม้าคล้ายกำลังต่อสู้กับยักษ์ ออกลายก้านขดโดยรอบ ในด้านขวามือของเทพนม ส่วนด้านซ้ายมือของเทพนมมองคักกลาง สร้างเป็นลายเทพกำลังทรงศร ออกลายก้านขดโดยรอบเช่นเดียวกัน ถัดลงมาเป็นแถวลายหน้ากระดาน เป็นลายดอกกลม มีลายวงโค้งต่อทั้งด้านบนและด้านล่าง ถัดลงมาเป็นลายหน้ากระดานประจำยาม

ลายปูนปั้นโก่งคิ้วด้านหน้าวิหาร

ถัดลงมาเป็นส่วนที่หน้าบันที่เรียกว่า โก่งคิ้ว ตกแต่งด้วยลายนาค ที่สร้างเป็นนาคลำตัวยาว เลื้อยไปตามความคดโค้งของลาย บริเวณพื้นที่ที่เหลือ สร้างเป็นลายก้านขดรูปเถาถอกจนเต็มพื้นที่ สำหรับหน้าบันด้านท้ายวิหาร ทำเป็นแผงหน้าบันขนาดใหญ่ ตามขนาดของเสาคู่กลาง เช่นเดียวกับหน้าบันด้านหน้า ทำด้วยผนังปูนเครื่องบนหลังคาทำด้วยไม้ มีการตกแต่งด้วยการลง ชาติปิดทอง แป้นที่ขึ้นออกมาคลุมหน้าบัน ปิดทองลงชาติสีแดง ทำเป็นลายก้านแย่ง และตกแต่ง ด้วยลายลูกฟัก เว้นระยะห่างกันไปตามพื้นที่บนไม้กระดาน ที่ใช้ปิดไม้ให้เห็นในส่วนของกั้นฝ้า และกระเบื้องมุงหลังคา ปานลมทำเป็นนาคลำของประดับกระจัก ซ่อฟ้าทำเป็นรูปหัวนกกประดับ กระจัก เช่นเดียวกันกับด้านหน้าของพระวิหาร

ช่อฟ้าวิหาร

ช่อฟ้าและหงส์ด้นหลังคา